

Roczniki Administracji i Prawa nr XVIII(2), s. 145-157

Oryginalny artykuł naukowy
Original article

Data wpływu/Received: **20.09.2018**

Data recenzji/Accepted: **5.11.2018**

Data publikacji/Published: **30.12.2018**

Źródła finansowania publikacji: **Wyższa Szkoła Humanitas**

DOI: 10.5604/01.3001.0013.1775

Authors' Contribution:

(A) Study Design (projekt badania)

(B) Data Collection (zbieranie danych)

(C) Statistical Analysis (analiza statystyczna)

(D) Data Interpretation (interpretacja danych)

(E) Manuscript Preparation (redagowanie opracowania)

(F) **Literature Search (badania literaturowe)**

Dariusz Rozmus*

*W czasie jednego ze spotkań rada Państwa Islamskiego zdecydowała o powołaniu Kalifatu i mianowaniu szacha dżihadysty al-Baghdadiego kalifem muzułmanów... Wy, którzy wierzycie! Słuchajcie swojego kalifa i wspierajcie swoje państwo, które dzięki Boskiej pomocy potężnieje z dnia na dzień. (...) **Odrzućcie demokrację, laicyzm, nacjonalizm i inne potworności Zachodu. Zachód i Wschód wam się poddadzą.**¹*

**WSPÓŁCZESNE OBRAZOBURSTWO ISLAMSKIE
– ZAGROŻENIE DLA ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA
KULTUROWEGO**

* dr hab.; Wydział Administracji i Zarządzania Wyższej Szkoły Humanitas.

¹ Słowa Abu Muhammada al-Adnaniego rzecznika Da' iszu (al-Furqan Media 29 VI 2014) za: O. Hanne, T. Flichy de la Neuville, *Państwo Islamskie. Genezą nowego kalifatu*, Warszawa 2015, s. 47.

Obalenie dotychczasowych rządów (prezydenta Egiptu Hosni Mubaraka, prezydenta Tunezji Zajn al-Abdina ibn Ali), jak i reżimów (m.in. w Iraku Saddama Husajna, w Libii Mauammara Kadafiego) nie doprowadziło do pokoju. W następstwie tych wydarzeń świat arabski nie stał się spokojniejszy, bezpieczniejszy i bogatszy. Wojny domowe w Syrii, Iraku i Jemenie (początek 2018 r.) wciąż trwają². A fale uchodźców, przemieszane z migrantami ekonomicznymi (ci ostatni liczebnie przeważają), wciąż zalewają Europę. Obrazoburstwo, niezwykle skuteczne dzięki materiałom wybuchowym i sprzętowi budowlanemu, towarzyszy i wprost współtworzy klimat okropieństw trwających wojen.

Odrzucenie demokrację, laicyzm, nacjonalizm i inne potworności Zachodu – to fragment ideologicznego manifestu ISIS. W sferze szeroko pojmowanej kultury Zachodu (chodzi tutaj o całą cywilizację Europy – zarówno tę o łacińskich, jak i tę o greckich korzeniach) pietyzm, z jakim odnosimy się do pamiątek przeszłości, jest może nie najważniejszą, ale na pewno ważną, zdaniem teoretyków ISIS, **inną potwornością** Zachodu³.

Ikonoklazm jest zjawiskiem kulturowo-religijnym. Pojawiał się w różnych czasach i w wielu miejscach na świecie⁴. W naszym europejskim, szerzej – śródziemnomorskim kręgu kulturowym – jego korzenie wyrastają z Biblii⁵. Jak zauważa arabista Janusz Danecki, sam tekst Koranu nie zawiera żadnych bezpośrednich odwołań do ikonoklazmu⁶. Koncepcje obrazoburcze odzwierciedliły się natomiast w spisanych w późniejszych czasach w stosunku do życia samego proroka Mahometa opowieściach o jego życiu, czyli w Hadisach. Z biegiem wieków w świecie muzułmańskim ikonoklazm pozostał aktualny w stosunku do świętych miejsc i świętych ksiąg. Natomiast w miejscach świeckich oraz w literaturze nie związanej z tekstami świętymi i teologią ilustracje z postaciami ludzi i zwierząt były zwykle dopuszczane⁷. Ikonoklazm w naszych czasach przybrał natomiast rozmiary niespotykane w przeszłości⁸. Pojawia się zatem pytanie czy rzeczywiście najlepszym odniesieniem do tego co się obecnie dzieje, jest poszukiwanie odniesień w świętych tekstach.

² Kalendarz wydarzeń por. https://pl.wikipedia.org/wiki/Arabska_wiosna [dostęp: 27.12.2017].

³ Najpotworniejszym wynalazkiem Zachodu jest zapewne demokracja. W 1111r. uczonego arabskiego al-Ghazali napisał: „Sto lat tyranii sultana powoduje mniejsze zepsucie niż jeden rok tyranii poddanych wobec siebie samych” O. Hanne, T. Flichy de la Neuville, *Państwo Islamskie...*, s. 52.

⁴ *Iconoclasm and Text Destruction in the Ancient Near East and Beyond*, ed. N.N. May The Oriental Institute of University of Chicago. Oriental Institute Seminars. Numbers 8 Chicago, Illinois 2012.

⁵ Por. *Księga Wyjścia - Druga Księga Mojżeszowa* 20, 4, *Księga Powtórzonego Prawa* 4, 15–18; 5, 8; 27, 15.

⁶ J. Danecki, *Arabowie*, Warszawa 2015, s. 193.

⁷ J. Danecki, *Arabowie...*, s. 195. Pojawienie się kina (i innych mediów, np. komiksu, gier komputerowych itp.) w ogóle osłabiły sens tego typu zakazów.

⁸ Por. interakcyjną mapę zabytków zagrożonych i niszczonech w całym basenie Morza Śródziemnego – L. Westcott, *New Tool Maps Cultural Trail of Destruction Left by Islamic Extremist Group*. ON 1/24/16 AT 9:55 AM, <http://www.newsweek.com/cultural-heritage-destruction-map-418618> [dostęp: 27.12.2017].

W 2015 roku opublikowałem artykuł o wpływie ortodoksyjnego nauczania religijnego na kwestie ochrony dziedzictwa światowego⁹. Argumentowałem w nim, że niszczenie zabytków będzie potraktowane jako zbrodnia wojenna¹⁰, a poszukiwanie uzasadnień przez bojowników ISIS (ISIL – *Islamic State of Iraq and the Levant*, częściej określanego jako ISIS – *Islamic State of Iraq and Syria* lub po prostu IS – *Islamic State*¹¹ pojawiają się też określenia *Da'ish / Daesh / Daesz / ad-Dawlah al-Islāmiyah*, podobno poprawne politycznie¹²) dla takich działań w samym Koranie jest nadużyciem w stosunku do religii. Na poparcie tych tez przytoczyłem tzw. sury o tolerancji¹³.

Tekst Koranu został ustalony, zanim uformowała się społeczność muzułmańska. Sam prorok Mahomet (Muhammad) nie był piśmienny. Więc jak słusznie zauważa Janusz Danecki, przedmiotem sporów nie był (nie jest) tekst samego Koranu, ale jego interpretacja. W przypadku Koranu ustaliła się dodatkowo niespotykana przy interpretacji innych świętych tekstów praktyka tzw. abrogacji (arab. *nasch*). Zgodnie z nią można uznać, że tekst Koranu nie jest pełny. Pewne prawa i przepisy mogły być z niego usunięte, czyli abrogowane. Dotyczy to przede wszystkim przepisów, które

⁹ D. Rozmus, *Ortodoksyjne prawo religijne a ochrona światowego dziedzictwa kulturowego – zarys zagadnień*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2015, z. 1, s. 81-97.

¹⁰ „Celowe niszczenie dziedzictwa kulturowego to zbrodnia wojenna. Nie ma żadnego politycznego ani religijnego uzasadnienia dla takich działań” (Irina Bokova – dyrektor generalny UNESCO). Zasadniczo ikonoklazm w działaniu to zbrodnia przeciwko sztuce, i to nie tylko sztuce oficjalnej mającej cechy propagandy. Por. *Iconoclasm and Text...* . Jak dowodzi tego przytoczona w tym przypisie książka, ma ona stare tradycje na Bliskim Wschodzie. Nie wszystko to co było, było dobre i żadna tradycja takich działań nie może uzasadniać. Skala zniszczeń związanych z działaniami Daesz jest nieporównywalna wobec podobnych działań w przeszłości. Ostatnie tak poważne akty wandalizmu oraz prześladowań, w tym wypadku chrześcijan, miały miejsce na początku XI w. pod rządami kalifa al-Hakima (1007 – 1014). Spektakularnym „wyczynem” było zburzenie kościoła Świętego Grobu w Jerozolimie. Por. J. i D. Surdel, *Cywilizacja islamu (VII–XIII w.)*, Warszawa 1980, s. 95.

¹¹ Zanim powstała obecna organizacja, istniały jeszcze inne prekursorki, w których rywalizująca z ISIS al-Kaida miała większe znaczenie. Były to „The Organization for Monotheism and Jihad” (*Jama'at al-Tawhid wal-Jihad, then Tanzim Qaidat al-Jihad fi Bilad al-Rafidayn*, 1999-2004). Por. G.G. Singer, *ISIS's War on Cultural Heritage and Memory...* .

¹² Jak relacjonowała to „Rzeczpospolita”, były premier UK James Cameron powiedział o ISIS w brytyjskiej Izbie Gmin: „To ugrupowanie nie jest emanacją ani islamu, ani państwa”, więc nie przysługuje mu nazwa „Państwo Islamskie”, <http://www.rp.pl/Panstwo-Islamskie/151209850-Cameron-Nie-mowic-Panstwo-Islamskie.html> [dostęp: 27.12.2017].

¹³ W świętej księdze islamu znajdują się wersy mówiące o tolerancji wobec ludów księgi (ahl al kitab), czyli przede wszystkim Żydów i chrześcijan. Są to wersety Koranu pochodzące z Sur o numerach 2: 194, 2: 257, 8: 40, 8: 73. Niszczenie obiektów kultu czy też miejsc, gdzie sprawowana jest modlitwa, takich jak kościoły, synagogi czy meczety (np. szyickie) w świetle litery Koranu jest niedopuszczalne. 41. *Tym, którzy niesprawiedliwie zostali wygnani ze swoich domów, tylko dlatego, że powiadali: Naszym Panem jest Allah* (w tłumaczeniu J. Bielawskiego użyto ogólnego miana – Bóg, uwaga DR). *I gdyby Allah nie odrzącał jednych ludzi poprzez innych, klasztorzy i kościoły, synagogi i meczety, w których wymienia się imię Allacha z pewnością zostałyby zniszczone. Niechybnie Allah pomoże temu, który Jemu pomaga, Allah rzeczywiście jest potężny, Silny*. Por. *Święty Koran* – tekst arabski i tłumaczenie polskie. Wydany pod patronatem Hazrat Mirza Tahir Ahmad, Czwartego Następcy Obiecane go Mesjasza i Głowy Ruchu Ahmadiyyah w Islamie, Islam International Publications LTD, 1990, s. 730. W tłumaczeniu J. Bielawskiego 40. (...) *I jeśli Bóg nie odepchnął ludzi, jednych przy pomocy drugich, to zostałyby zniszczone klasztorzy i kościoły miejsca modlitwy i meczety, gdzie często wspomina się imię Boga* (...). por. *Koran z arabskiego przełożył i komentarzem opatrzył Józef Bielawski*, PIW Bibliotheca Mundi, Warszawa 1986, s. 402.

przystały funkcjonować, ale i takich, które funkcjonują, mimo że nie ma nic na ich temat w samym tekście Koranu. Drastycznym przykładem może tutaj być istniejąca w prawie muzułmańskim kara śmierci poprzez kamieniowanie, o której Koran nic nie mówi. Zasada niepełności Koranu (mushafu) może prowadzić do jeszcze dalej idących wniosków. W konsekwencji może być nawet tak, że pewne prawa zapisane w Koranie nie obowiązują, bo sam Bóg, zdaniem interpretatorów, je usunął¹⁴. Na dodatek dochodzi jeszcze kwestia wokalizacji tekstu, w którym nie zapisywano krótkich samogłosek. Do wokalizacji służą znaki diakrytyczne. Ich dobór może mieć znaczenie w rozumieniu znaczenia słów i w związku z tym również tekstu. Ponadto, tak jak już wspomniano powyżej, w przypadku islamu podstawą prawa islamskiego są tzw. hadisy (l. poj. hadith) czyli przemowy, słowa, przypowieści i opowieści o życiu i czynach proroka Mahometa. Spisano je dwa wieki po śmierci proroka¹⁵. A z ok. 200 tys. istniejących w tamtym czasie przypowieści wybrano po studiach te, które uznano za prawdziwe. Poddano je wnikliwym badaniom i sprawdzaniu, m.in. linii przekazu (tzw. sanad – podpora), czyli sprawdzeniu ludzi, którzy opowiedzieli je potomności¹⁶. Nie są to zatem opowieści i słowa zapisane w bezpośrednim objawieniu, czyli Koranie. Tradycje te różnią się w zależności, czy odnosimy się do skonfliktowanych odłamów islamu sunnickiego czy też szyickiego. Wszystko to daje szerokie pole dla interpretatorów świętych tekstów. Szkół nauczania, a nawet odłamów w islamie było i jest zatem wiele (sunnici, szyici, charydżyci, ponadto nurty salafickie, wahabici, odłam Ahmadija i in.).

W ogóle trzeba zdawać sobie sprawę z tego, że święte księgi nie są dobrym źródłem w uzasadnianiu zła na naszym świecie. Błędnie interpretując ich tekst, moglibyśmy (zresztą wielu poszło tą drogą) oskarżyć opisanego w nich Boga o zło, za które jesteśmy sami odpowiedzialni¹⁷. Święte księgi opisują świat i człowieka (dobro i zło). Zarówno w Biblii, jak i w Koranie ci, co tego poszukują, oczywiście znajdą odpowiednie fragmenty, którymi można uzasadnić przemoc¹⁸.

¹⁴ J. Danecki, *Arabowie...*, s. 103, 396.

¹⁵ Hasło „hadith” w: *Mały słownik kultury świata arabskiego*, Warszawa 1971, s. 180. Por. też <https://pl.wikipedia.org/wiki/Hadith> [dostęp: 27.12.2017].

¹⁶ Hasło „Hadis” [w:] J. Danecki, *Kultura islamu. Słownik*, Warszawa 1997, s. 80.

¹⁷ Ironizując, można powiedzieć, że zacznijmy już od Kaina, który tak się obraził na Boga, że zabił swojego brata. (3) *Gdy po jakimś czasie Kain składał dla Pana w ofierze płody roli, (4) zaś Abel składał również pierwociny ze swej trzody i z ich tłuszczu, Pan wejrzał na Abła i na jego ofiarę; (5) na Kaina zaś i na jego ofiarę nie chciał patrzeć. Smuciło to Kaina bardzo i chodził z ponurą twarzą. (6) Pan zapytał Kaina: Dlaczego jesteś smutny i dlaczego twarz twoja jest ponura? (7) Przecież gdybyś postępował dobrze, miałbyś twarz pogodną; jeżeli zaś nie będziesz dobrze postępował, grzech leży u wrót i czyha na ciebie, a przecież ty masz nad nim panować. (8) Rzekł Kain do Abła, brata swego: Chodźmy na pole. A gdy byli na polu, Kain rzucił się na swego brata Abła i zabił go.* – por. Księga Rodzaju 4; 3 – 8.

¹⁸ Z lat 80. XX wieku pamiętam wypowiedź prof. Aleksandra Krawczuka (ówczesnego ministra kultury) o tym, że jedyną religią, w której nie przewidziano przemocy i nie nawracano innych, był buddyzm. Czy tam gdzie buddyzm doszedł do władzy nastąpiły czasy tolerancji i miłości do innych religii? A mniejszość muzułmańska Rohingya w buddyjskiej Birmie. Por. m.in. <https://www.polskieradio.pl/9/313/Artykul/1712753,Rohingya-w-Birmie-Przesladowania-czy-ludobojstwo>,

Czym natomiast można uzasadnić prześladowania pracowników muzeum w Palmirze w tym zamęczenie na śmierć i powieszenie na słupie ciała 82-letniego eksperta z Palmiry Khaleda al-Asaada, jak nie zwykłym bandytyzmem? Winą jego było to, że torturowany (naukowiec, kustosz z palmirskiego muzeum) nie wskazał miejsca, gdzie rzekomo ukryto tony złota. „IS was looking for two tonnes of gold that they claimed was hidden in Palmyra. They pressed all the staff at the museum to tell them”, says Tarek al-Asaad (syn zamęczony na śmierć Khaleda al-Asaada)¹⁹.

Od strony czysto prawnej pierwszym znaczącym przejawem ikonoklazmu w świecie islamskim byłby edykt umajadzkiego kalifa Jazida II datowany na 724 r. (są też datowania na 723 r.). Co ciekawe, dwa lata po wspomnianym edyktie bizantyński cesarz Leon III wydał edykt przeciwko obrazom (ikonom – stąd też ikonoklazm). Ówczesny patriarcha Konstantynopola jako przeciwnik tej koncepcji teologicznej musiał przed wolą cesarską ustąpić²⁰. Okres obrazoburstwa w dziejach Bizancjum to czas prześladowań i wojen²¹.

Edykt Jazida II jest często uważany za podstawę ideową ikonoklazmu w Bizancjum, co może zadziwiać i należy raczej taką tezę podawać w wątpliwość. Edykt odnosił się raczej do unikania przedstawień obrazowych w sztuce islamu, a nie do niszczenia sztuki jako takiej. Te ostateczne praktyki były we wczesnym islamie dość rzadkie²². Kolejnym dość zaskakującym powodem wydania tego dekretu mogła być, zdaniem Ch.C. Sahnery, próba uporządkowania sytuacji, w której muzułmanie modlili się powszechnie (sic!) w chrześcijańskich kościołach²³.

pl/217445,zbrodnie-do-ktorych-dochodzi-w-tym-kraju-to-nowa-rwanda-tym-razem-jest-inaczej-mordowani-sa-muzulmanie [dostęp: 27.12.2017]. Czy nawrócony na buddyzm indyjski władca z dynastii Maurjów, Aśoka (Asioka, Ashoka; 304-232 p.n.e.) był gołąbkami miłości? Różne są na ten temat zdania badaczy tematu – por. m.in. J. Kieniewicz, *Historia Indii*, Ossolineum 1985, s. 84-91.

¹⁹ C. Mortimer, Palmyra: *Hidden video camera shows devastation wreaked by Isis as ancient ruins torn down*, <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/palmyra-hidden-video-camera-shows-devastation-wreaked-by-isis-as-ancient-ruins-torn-down-a6895311.html> [dostęp: 27.12.2017].

²⁰ H.W. Haussig, *Historia kultury bizantyńskiej*, Warszawa 1980, s. 228, por. R. Browning, *Cesarstwo bizantyjskie*, Warszawa 1992, s. 63-64.

²¹ G. Ostrogorski, *Dzieje Bizancjum*, Warszawa 2008, s. 172-218.

²² Zdaniem Ch.C. Sahnery kwestie dekretu można rozpatrywać w kilku aspektach: „(...) Yazid’s decree may have contributed to – rather than drawn on – an emergent theological opposition to images, which began to crystallize during or shortly after Yazid’s reign. Next, it emphasizes the importance of distinguishing between “aniconism” and “iconoclasm” in early Muslim culture: although aniconism – that is, a tendency to eschew representation in art – emerged as the predominant aesthetic posture in medieval Islam, iconoclasm – that is, the proactive destruction of images – was very rare. The section concludes by asking why Yazid claimed jurisdiction over physical spaces that normally lay outside the authority of a Muslim ruler, namely, the interior of churches. It considers whether the decree was designed to regulate or even counter the ‘then-common practice’ of Muslim prayer in Christian churches”. Cyt. za: Ch.C. Sahnery, *The First Iconoclasm in Islam: A New History of the Edict of Yazid II (AH 104/AD 723)* [in:] *Der Islam* 2017; 94(1), p. 9.

²³ Ch.C. Sahnery, *The First Iconoclasm in Islam...*, p. 9. Jeszcze w X wieku muzułmanie obchodzili wraz z chrześcijanami wszystkie święta. Por. A. Mez, *Renesans Islamu*, Warszawa 1979, s. 390. Pojawiają się też bajeczne opowieści o żydowskich magu o imieniu Tessarakontapechys, który obiecał kalifowi 30-40 lat życia w zdrowiu, jeśli zniszczy obrazy na obszarze swojego władztwa. Wkrótce po wydaniu edyktu Jazid II zmarł. Por. Ch.C. Sahnery, *The First Iconoclasm in Islam...*, p. 11.

Abstrahując jednak od rozważań nad koranicznymi i innymi źródłami islamskiego obrazoburstwa zdumienie budzi gorliwość „poddanych” Państwa Islamskiego w destrukcji pamiątek przeszłości. W jednym z artykułów²⁴ podałem kilka przykładów wandalizmu w Syrii i Iraku, w tym w odniesieniu do Mosulu. Uzupełnijmy jeszcze tę listę.

Podczas walk w 2017 r. o odbicie w rąk zwolenników Dżihadu z tzw. Państwa Islamskiego (Da`isz) Mosulu zginęło ponoć ok. 23 tysięcy żołnierzy irackich, a ponad 70 tysięcy zostało rannych²⁵. Walki te przypominają rzezie z czasów I i II wojny światowej. Śmierć żołnierzy i cywilów to najtragiczniejszy aspekt wieloletnich walk w Iraku, Syrii i innych krajach zdestabilizowanych po rozpoczęciu tzw. Arabskiej Wiosny w latach 2010-2013.

Wobec tragedii ludzi rozważania o stratach w dziedzinie szeroko pojmowanej kultury mogą być tylko uzupełnieniem opisu niewyobrażalnych tragedii, które spowodowały wojny na Bliskim Wschodzie. Można jednak na tę kwestię spojrzeć w taki sposób, w którym nie oddzielamy ludzi od ich dziedzictwa. Człowiek jest bowiem integralną częścią swojej kultury. “This isn’t a choice between people or stone,” said Deborah Lehr, chair of Antiquities Coalition. “Culture is part of who these people are, and this, ironically, is the cradle of civilization”²⁶. Bliski Wschód to obszar, na którym w wyniku wojny i fanatyzmu tysiącletnie dziedzictwo ulega bezpowrotnemu zniszczeniu. Poprzez zbrodnicze decyzje fanatyków niszczy się nie tylko dzieła sztuki mobilnej, ale i architekturę, dorobek budowlany który służył ludziom od niepamiętnych czasów (mury Niniwy – przedmieścia obecnego Mosulu)²⁷.

W nocy z 9 na 10 czerwca 2014 r. grupa 1500 zamaskowanych mężczyzn z ISIS zdobyła Mosul. Sunnickie dzielnice miasta witały ich jak oswobodzicieli. Już 10 dni po zdobyciu Mosulu rozpoczęto niszczenie zabytków. Na pierwszy ogień poszedł grób średniowiecznego historyka i myśliciela Ibn al-Athira z przełomu XII/XIII w., kronikarza wypraw krzyżowych²⁸. Następną falą zniszczeń przypadła na okres od 23 do 27 czerwca. Zburzono co najmniej 8 budynków o niezwykłej wartości historycznej. Wyszadzano w powietrze grób imama Jahja Abu al-Qasima (budynek powstał w latach 1239–1240). To wspaniałe mauzoleum usytuowane na skalnym prawym brzegu Tygrysu poświęcone było duchownym szyickiego nurtu islamu. Było ważnym miejscem pielgrzymek. To zaś kłóci się z niektórymi opiniami wahabickich²⁹ teologów kwestio-

²⁴ D. Rozmus, *Ortodoksyjne prawo religijne a ochrona światowego dziedzictwa kulturowego – zarys zagadnień*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2015, z. 1, s. 81-97.

²⁵ <http://wiadomosci.onet.pl/swiat/23-tysiace-zolnierzy-zginelo-w-ofensywie-na-mosul/zjhye2x> [dostęp: 27.12.2017].

²⁶ G.G. Singer, *ISIS’s War on Cultural Heritage and Memory*, Museodata. June 9th, 2015, <http://www.museodata.com/patrimonio-mundial/41-patrimonio-mundial/2675-isis-war-on-cultural-heritage-memory-dr-graciela-gestoso-singer.html> [dostęp: 27.12.2017].

²⁷ W realiach Mezopotamii zdarza się, że wybudowane przez Asyryjczyków (II tysiąclecie i pierwsza połowa I tysiąclecia p.n.e.) mury obronne służą potem przez wieki i zostały włączone w systemy obronne średniowiecznych miast świata islamskiego. Tak jest np. w Arbela, Urbilum, Arbail, Erbil obecnie miasta Ibrili, stolicy prowincji w irackim Kurdystanie. K. Nováček, *Narmin Ali Muhammad Amin and M. Melčák, A Medieval city within Assyrian walls: the Continuity of the Town of Arbil* [in:] *Iraq LXXV* (2013), pp. 1-42, fig 21.

²⁸ K. Nováček, *Mosul: Kataklyzma a historická architektura. Mosul: Cataclysm and Historical Architecture*, “Kuděj” 2014/2, s. 115.

²⁹ Utworzony w XVIII wieku przez Muhammada Ibn Abd al-Wahhaba nurt w islamie powstał w nawiązaniu do myśli XIII-wiecznego teologa Ibn Tajmijja. Wahabici podobnie jak salafici chcą powrotu do źródeł pierwotnego, w ich mniemaniu, islamu. Wszystkie późniejsze kierunki w islamie uważają za herezje. Jedną z zasad, które głoszą, jest dżihad – święta wojna przeciwko wszystkim, którzy, ich zdaniem, bezczeszczą islam. Panujący w Arabii Saudyjskiej (od 1932 r.) ród Su’uddytów przyjął do swojej ideologii idee salafickie,

nujących potrzebę odwiedzania grobów³⁰. Jak słusznie zauważa K. Novaček, takie tłumaczenie może być tylko brane pod uwagę jako wymówka. Niszczy się też szyckie meczety i meczety sunnickie, kościoły. Zniszczono grób proroka Jonasza³¹, ważnej postaci w Biblii i w Koranie. Zniszczono również obiekty niesakralne, po prostu zabytki³².

Wysadzano i niszczone kolejne budynki sakralne i inne. Kolejne fale zniszczeń, które przypadły na wrzesień, listopad, grudzień i styczeń, nie były już szeroko relacjonowane przez zachodnie media. Doszło też do heroicznych aktów sprzeciwu, które uniemożliwiły wysadzenie minaretu Hadba (ikony Mosulu)³³. Artykuł w czeskim czasopiśmie „Kudej”, opisujący wspomniane w tym artykule oraz wiele innych aktów zbrodni wojennych, ukazał się z opóźnieniem i odnosił się do sytuacji z 2014 i początku 2015 roku. Pochodzący z XII w. minaret al-Hadba jednak nie przetrwał. Został wysadzony w powietrze 21 czerwca 2017 r. (rys. 1) podczas ofensywy wojsk irackich na Mosul³⁴. Zabytki, w tym zabytki archeologiczne, są niszczone nie tylko celowo ze względów ideologicznych, ale podlegają destrukcji chociażby podczas kopania okopów i budowania innych rodzajów umocnień obronnych³⁵. Niszczy je też ostrzał artyleryjski i bombardowanie, a także zwykli ludzie wykorzystując fragmenty starych budynków, detale architektoniczne czy też cegły mające nawet 3000 tysięcy lat, żeby odbudowywać swoje zniszczone domy³⁶.

W 2014 i 2015 roku powstało wiele opracowań pokazujących potencjalne zagrożenia dla dorobku cywilizacyjnego Iraku i Syrii³⁷. Dobrym przykładem jest tutaj położony w północnym Iraku, w dawnej Asyrii, Mosul. Wygłoszono wiele odczytów, prelekcji, dramatycznych apeli. Prognozowano potencjalne zniszczenie dziesiątków zabytków³⁸. Nic to nie dało. Prognozy sprawdziły się, a horror okazał się jeszcze więk-

---

bliskie są im również idee wahabickie. Bractwo Muzułmańskie, międzynarodowa i bardzo wpływowa organizacja muzułmańska, również kieruje się w swoich poczynaniach nauce wywodzącym się z kręgu myśli wahabickiej. Por. Seyyed Hossein Nasr, *Idee i wartości islamu*, Warszawa 1988.

³⁰ “Mashhad Imam Yahya ibn al-Qasim was built in 1239 by Badr al-Din Lu’lu’, the Atabeg ruler of Mosul who was sympathetic to Shi’ism. The mausoleum is dedicated to a descendant of Ali ibn Abi Talib through his son Hasan called Yahya ibn al-Qasim, as is stated on a wooden cenotaph that was commissioned along with the building and inscribed in Arabic”, <https://archnet.org/sites/4356> [dostęp: 27.12.2017].

³¹ Zdjęcia z niszczenia grobu proroka Jonasza, 24 czerwca 2014 r., <http://edition.cnn.com/2015/03/09/world/iraq-isis-heritage/index.html> [dostęp: 27.12.2017]. *Junus o przydomku Zuan Nun – Człowiek z rybą* to bez wątpienia odpowiednik biblijnego Jonasza, por. J. Danecki, *Kultura islamu – słownik*, Warszawa 1997, s. 103.

³² K. Novaček, *Mosul: Kataklyzma a historicka architektura...*, s. 117 (Obr. 2).

³³ *Ibidem*, s. 119.

³⁴ *Ignoble End for Mosul’s al-Nuri Mosque and Minaret*, World Monument Found, <https://www.wmf.org/project/al-hadba%E2%80%99-minaret> [dostęp: 28.12.2017].

³⁵ S.H. Savage, *Satellite Image do not lie*. What it’s like to be an archaeologist watching ISIS and other groups destroy important sites in the Middle East, http://www.slate.com/articles/technology/future_tense/2015/03/satellite_images_show_isis_other_groups_destroying_archaeological_sites.html [dostęp: 27.12.2017].

³⁶ Faisal Jeber, *Protecting Heritage to Restore National Identity*, http://www.ancbs.org/cms/images/Protecting_monuments_and_heritage_to_restore_national_identity.pdf [dostęp: 27.12.2017].

³⁷ W potworny sposób przedstawiają się zniszczenia perły syryjskich zabytków Palmiry, <https://www.expressen.se/nyheter/hidden-camera-shows-how-is-destroyed-the-palmyra-world-heritage/> [dostęp: 27.12.2017]. C. Mortimer, *Palmyra: Hidden video camera shows devastation wreaked by Isis as ancient ruins torn down*, <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/palmyra-hidden-video-camera-shows-devastation-wreaked-by-isis-as-ancient-ruins-torn-down-a6895311.html> [dostęp: 27.12.2017].

³⁸ W sieci można znaleźć nawet plakaty takich wystąpień z naniesionymi na mapy zabytkami, które

szy, niż można było sobie wyobrazić³⁹. Dzisiaj, w 2018 r., gdy obszary kontrolowane przez ISIS są skurczone do ok. 2%, jest już po wszystkim i jest już... za późno. Destruktywna wola fanatyków Daesz została zrealizowana⁴⁰.

Rysunek 1. Zniszczenie tzw. pochylonego XII-wiecznego minaretu al-Hadba przez ISIS w czerwcu 2017 r.

Źródło: fotografia na podst. <https://www.wmf.org/project/al-hadba%E2%80%99-minaret> [dostęp: 27.12.2017].

Wyburzeniom z użyciem środków wybuchowych i buldożerów towarzyszyły egzekucje, parady wojskowe. Wszystko nagrywano, wiele materiałów udostępniono

---

mogą być zniszczone – por. m.in. K. Nováček, *Islamic Heritage under the rule of the Islamic State in Northern Iraq*: Muenchen, Institut fuer Vorderasiatische Archaeologie, 28. November 2015, https://www.academia.edu/19115113/Islamic_Heritage_under_the_rule_of_the_Islamic_State_in_Northern_Iraq_Muenchen_Institut_fuer_Vorderasiatische_Archaeologie_28_November_2015 [dostęp: 27.12.2017].

³⁹ K. Nováček, M. Melčák, L. Starková, O. Beránek, *Monuments of Mosul in Danger*. Published by the Centre of administration and Operation CAS (Czech Academy of Science) 2017, https://www.academia.edu/35109686/Monuments_of_Mosul_in_Danger [dostęp: 27.12.2017]. Wyburzono nawet Zigurat (rodzaj piramidy schodkowej z świątynią) w starożytnym Nimrud. Wymagało to ogromnych nakładów na destrukcję. *The Nimrud ziggurat wasn't in quite such good shape even before the recent attack, but after 2,900 years, it still stood 43 metres (140 feet) high*, <http://www.sciencealert.com/two-iconic-ancient-cities-have-reportedly-been-destroyed-by-isis-in-iraq> [dostęp: 27.12.2017].

⁴⁰ Obecnie można tylko organizować wystawy, które pokazują ogrom zniszczeń – por. *Monuments of Mosul in Danger Exhibition to be held in Taipei*, November 22, 2017 to January 21, 2018, <http://www.monumentsofmosul.com/> [dostęp: 27.12.2017].

w Internecie (to akurat dobrze, będą dowody materialne zbrodni). Czy w tym szaleństwie zniszczenia chodzi tylko o kwestie religijne? A może chodzi o coś więcej?

Akty bestialstwa mogły być również propagandowymi przedstawieniami, teatralnym horrorem służącym złamaniu oporu mieszkańców i podważeniu związków i identyfikacji Irakijczyków ze swoją przeszłością (sic!)⁴¹. "In recent months, ISIS has destroyed priceless architecture and antiquities in northern Iraq. Libraries that housed invaluable manuscripts, detailing the heritage of Mosul and other towns were burned to the ground. Even books of Islamic studies were not spared, as they contained a version of Islam that ISIS rejects. This damage to local culture was meant to prevent education, and to maintain a distance between the caliphate and what these areas were like before. It was an attack on memory, society and civilization all at once"⁴². Przytoczony cytat wspomina jeszcze jeden aspekt, jakim jest niszczenie książek i manuskryptów nawet dzieł związanych z religią, ale niereprezentujących punktu widzenia ideologów ISIS. Tekst pochodzi z 2015 r., teraz, czyli na progę 2018 r., jest jeszcze gorzej.

Można przypuszczać, że takie zachowanie nawiązuje do kolejnej, potępionej przez ideologów Daesz przesłanki ideologicznej, czyli **nacjonalizmu**, w łagodnej formie rozumianego po prostu jako patriotyzm. Potępienie tak rozumianego nacjonalizmu ma być drogą do tworzenia ponadnarodowej jedności muzułmańskiej.

Czy nie stoi za tym kolejna utopia? Być może. Realizację utopii trzeba jednak czymś sfinansować. W 2014 roku budżet wojenny Daeszu powiększył się do 2 mld dolarów z wydobycia ropy, 430 milionów z rabunku banków⁴³, a zyski z nielegalnego wydobycia zabytków i handlu nimi sięgają ponoć 200 mln dolarów⁴⁴.

Myśl o jedności świata arabskiego pod władzą kalifa nawiązuje do wersetów Koranu⁴⁵. Idea jedności napotykała już w czasach proroka i jego bezpośrednich następców

⁴¹ „Spolu s veřejnými exekucemi, vojenskými přehlídkami či nadviky bojovníků ISIS na mosulských mostech Se tak boření památek stalo součástí diva dla hrůzy, veřejně asistované „vraždy města”, která ma za cíl zlomit rezistenci mosulských obyvatel, zbavit je vazeb k vlastní minulosti a k iracké identitě. Cyt za: K. Novaček, *Mosul: Kataklyzma a historická architektura...*”, s. 117.

⁴² G.G. Singer, *ISIS's War on Cultural Heritage and Memory...*

⁴³ O. Hanne, T. Flichy de la Neuville, *Państwo Islamskie...*, s. 103.

⁴⁴ G.G. Singer, *ISIS's War on Cultural Heritage and Memory...* . Musimy jednak pamiętać o tym, że nielegalne pozyskiwanie zabytków, które ma miejsce w tak dramatyczny sposób w Syrii i Iraku, należy do szerszego zjawiska obejmującego praktycznie cały świat. N. Brodie, C. Renfrew, *Looting and the World's Archaeological Heritage: The Inadequate Response*, "The Annual Review of Anthropology" 2005, pp. 343-361. Online Journal in Public Archaeology edited by JAS Arqueología S.L.U. Editor: Jaime Almansa Sánchez. Forum. The looting of archaeological heritage, Vol. 3, 2013 p. 5-45, www.arqueologiapublica.es [dostęp: 27.12.2017]. Wciąż prasa donosi o odnalezieniu depozytów zabytków z kradzieży i nielegalnych wykopalsk odnajdowanych na miejscach związanych z działalnością ISIS (np. ukrytych w bunkrach w Tikrit). Por. *Shia militia of Hashd al-Sha'bi found artifacts inside ISIS shelter in Tikrit*, February 16, 2016 - 5:51 PM News Code: 735257 Source: Agencies. AhlulBayt (a.s.) News Agency ABNA, <http://en.abna24.com/service/middle-east-west-asia/archive/2016/02/16/735257/story.html> [dostęp: 27.12.2017].

⁴⁵ *I niech powstanie spośród was umma (naród), która wzywa do dobra i zakazuje tego co jest naganne*, Koran III, 104. I jeszcze jeden fragment: *Wy jesteście najlepszym narodem, jaki został utworzony dla ludzi; Wy nakazujecie to, co jest uznane, zakazujecie tego, co jest naganne i wierzycie w Boga*, Koran II, 143 – uwagi za: H.A. Jamsheer, *Jedność arabska. Geneza idei w tradycji wczesnego islamu*, Warszawa 1995, s. 87.

– kalifów Abu Bakra i Omara na zdecydowany opór. Jak zauważa Hassan Ali Jamsheer, główną przeszkodą w realizacji nakazów moralnych islamu były partykularne interesy, głęboko zakorzeniona mentalność rodowo-plemienna oraz brak mechanizmów zdolnych do bezkrwawego czy też bezkonfliktowego rozwiązywania sporów⁴⁶.

Zamordowanie (661 r. n.e. / 40 rok Hidżry) w meczecie w Kufie zatrutym sztychtem Alego, zięcia Mahometa, przypieczętowało krwawą, trwającą do dzisiaj schizmę pomiędzy sunnitami i szyitami, głównymi odłamami islamu. Potem w dziejach było tylko gorzej. W myśli arabskiej idea jedności pojawiała się wielokrotnie⁴⁷. Faktem jest natomiast, że nie ma jedności świata muzułmanów, podobnie jak nie ma jedności świata chrześcijan⁴⁸. Wprowadzanie idei jednoczących, tzw. postępowych (w rozumieniu ich zwolenników), „na siłę” prowadzi do zbrodni, i tylko zbrodni⁴⁹.

Trzeba ratować, co się da. Podstawowym celem jest zakończenie tych bezsensownych wojen, ulżenie ludziom, a następnie ocalenie ich dziedzictwa. Z punktu widzenia ludzi zaangażowanych w ratowanie zabytków niezwykle istotne stało się dokumentowanie stanowisk archeologicznych na Bliskim Wschodzie przy użyciu metod satelitarnej teledetekcji⁵⁰. Dzięki aplikacji Google Earth zniszczenia wojenne są dostępne do obserwacji dla każdego posiadacza tej aplikacji w komputerze czy też na telefonie.

Podsumowując nasze rozważania, możemy przyjąć, że ogromne zniszczenia w substancji zabytkowej na terenie Syrii i Iraku spowodowane przez działalność ISIS można tłumaczyć nie tylko fanatycznym ikonoklazmem o podłożu religijnym. Ideolodzy ruchów dżihadu na obszarze tzw. Państwa Islamskiego dążą do wprowadzenia jednej, zunifikowanej wersji islamu. W ich utopijnym świecie nie ma miejsca na demokrację, laicyzm, nacjonalizm (patriotyzm) i inne *potworności Zachodu*.

⁴⁶ H.A. Jamsheer, *Jedność arabska...*, s. 89.

⁴⁷ Sanusija w Libii, Mahdija w Sudanie, wahabici na Półwyspie Arabskim oraz nowożytny ruchy tzw. odrodzeniowe od XIX w. w Egipcie. H.A. Jamsheer, *Jedność arabska...*, s. 90-91.

⁴⁸ Czyż nie oto samo, o jedności modlą się chrześcijanie. Czy idea jedności chrześcijan oznacza istnienie jednego państwa, jednej ogólnoswiatowej komuny wyznawców? Znamy na to odpowiedź. Jedność w sensie duchowym nie musi oznaczać jedności terytorialnej i politycznej. Realizacja tej ostatniej „na siłę” prowadzi wyłącznie do wojny.

⁴⁹ „W hitlerowskich obozach śmierci oraz w gułagach sowieckiej Rosji i maoistowskich Chin zginęło wiele milionów ludzi, o wiele więcej niż w jakimkolwiek wcześniejszym stuleciu. Ale to nie liczna ofiar jest specyficzna dla nowoczesności, lecz przekonanie, że w rezultacie tych mordów powstanie nowy świat” – cyt. za: J. Gray, *Al-Kaïda i korzenie nowoczesności*, Warszawa 2006, s. 175.

⁵⁰ E. Matoušková, K. Pavelka, K. Nováček, L. Starková, *Documentation of Archaeological Sites in Northern Iraq using Remote Sensing Methods*, The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, Vol. XL-5/W7, 2015, 25th International CIPA Symposium 2015, 31 August – 04 September 2015, Taipei, Taiwan, pp. 331-336. Por. też <https://www.heritagedaily.com/2016/02/cyber-archaeology-big-data-and-the-race-to-save-threatened-cultural-heritage-sites/109786> [dostęp: 3.01.2018].

Bibliografia

- AP. Online Journal in Public Archaeology edited by JAS Arqueología S.L.U. Editor: Jaime Almansa Sánchez. Forum. *The looting of archaeological heritage*, Vol. 3-2013, www.arqueologiapublica.es.
- Brodie N., Renfrew C., *Looting and the World's Archaeological Heritage: The Inadequate Response*, "The Annual Review of Anthropology" 2005.
- Browning R., *Cesarstwo bizantyjskie*, Warszawa 1992.
- Danecki J., *Arabowie*, Warszawa 2015.
- Danecki J., *Kultura islamu. Słownik*, Warszawa 1997.
- Faisal Jeber, *Protecting Heritage to Restore National Identity*, http://www.ancbs.org/cms/images/Protecting_monuments_and_heritage_to_restore_national_identity.pdf.
- Gray J., *Al-Kaida i korzenie nowoczesności*, Warszawa 2006.
- Hanne O., Flichy de la Neuville T., *Państwo Islamskie. Geneza nowego kalifatu*, Warszawa 2015.
- Hausig H.W., *Historia kultury bizantyjskiej*, Warszawa 1980.
- Iconoclasm and Text Destruction in the Ancient Near East and Beyond*, ed. N.N. May The Oriental Institute of University of Chicago. Oriental Institute Seminars. Numbers 8. Chicago Illinois 2012.
- Ignoble End for Mosul's al-Nuri Mosque and Minaret*, World Monument Found <https://www.wmf.org/project/al-hadba%E2%80%99-minaret>.
- Jamsheer H.A., *Jedność arabska. Geneza idei w tradycji wczesnego islamu*, Warszawa 1995.
- Kieniewicz J., *Historia Indii*, Ossolineum 1985.
- Koran z arabskiego przełożył i komentarzem opatrzył Józef Bielawski*, Warszawa 1986.
- Mały słownik kultury świata arabskiego*, Warszawa 1971.
- Matoušková E., Pavelka K., Nováček K., Starková L., *Dokumentation of Archaeological Sites in Northern Iraq using Remote Sensing Methods*, [in:] The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, Vol. XL-5/W7, 2015 25th International CIPA Symposium 2015, 31 August – 04 September 2015, Taipei, Taiwan.
- Mez A., *Renesans Islamu*, Warszawa 1979.
- Monuments of Mosul in Danger Exhibition to be held in Taipei*, exhibition November 22, 2017 to January 21, 2018. <http://www.monumentsofmosul.com/>.
- Mortimer C., *Palmyra: Hidden video camera shows devastation wreaked by Isis as ancient ruins torn down*, <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/palmyra-hidden-video-camera-shows-devastation-wreaked-by-isis-as-ancient-ruins-torn-down-a6895311.html>.
- Nováček K., *Mosul: Kataklyzma a historická architektura. Mosul: Cataclysm and Historical Architecture*, "Kuděj" 2014 /2.
- Nováček K., *Islamic Heritage under the rule of the Islamic State in Northern Iraq*: Muenchen, Institut fuer Vorderasiatische Archaeologie, 28. November 2015, https://www.academia.edu/19115113/Islamic_Heritage_under_the_rule_of_the_Islamic_State_in_Northern_Iraq_Muenchen_Institut_fuer_Vorderasiatische_Archaeologie_28_November_2015.
- Nováček K., Melčák M., Starková L., Beránek O., *Monuments of Mosul in Danger*. Published by the Centre of administration and Operation CAS (Czech Academy of Science) 2017, https://www.academia.edu/35109686/Monuments_of_Mosul_in_Danger.
- Nováček K., Narmin Ali Muhammad Amin, Melčák M., *A Medieval city within Assyrian walls: the Continuity of the Town of Arbīl* [in:] *Iraq LXXV*, 2013.
- Ostrogórski G., *Dzieje Bizancjum*, Warszawa 2008.

Rozmus D., *Ortodoksyjne prawo religijne a ochrona światowego dziedzictwa kulturowego – zarys zagadnień*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2015, z. 1.

Sahner Ch.C., *The First Iconoclasm in Islam: A New History of the Edict of Yazid II (AH 104/ AD 723)*, [in:] *Der Islam* 2017.

Savage S.H., *Satelite Image do not lie*. What it's like to be an archaeologist watching ISIS and other groups destroy important sites in the Middle East, http://www.slate.com/articles/technology/future_tense/2015/03/satellite_images_show_isis_other_groups_destroying_archaeological_sites.html.

Seyyed Hossein Nasr, *Idee i wartości islamu*, Warszawa 1988.

Shia militia of Hashd al-Sha'bi found artifacts inside ISIS shelter in Tikrit February 16, 2016 - 5:51 PM News Code: 735257 Source: Agencies. AhlulBayt (a. s.) News Agency ABNA, <http://en.abna24.com/service/middle-east-west-asia/archive/2016/02/16/735257/story.html>.

Singer G.G., *ISIS's War on Cultural Heritage and Memory*, Museodata. June 9th, 2015, <http://www.museodata.com/patrimonio-mundial/41-patrimonio-mundial/2675-isis-war-on-cultural-heritage-memory-dr-graciela-gestoso-singer.html>.

Surdel J. i D., *Cywilizacja islamu (VII – XIII w.)*, Warszawa 1980.

Święty Koran – tekst arabski i tłumaczenie polskie. Wydany pod patronatem Hazrat Mirza Tahir Ahmad, Czwartego Następcy Obiecanego Mesjasza i Głowy Ruchu Ahmadiyyah w Islamie, Islam International Publications LTD, 1990.

Westcott L., *New Tool Maps Cultural Trail of Destruction Left by Islamic Extremist Group*. ON 1/24/16 AT 9:55 AM .

<http://www.newsweek.com/cultural-heritage-destruction-map-418618>.

<http://wiadomosci.onet.pl/swiat/23-tysiace-zolnierzy-zginelo-w-ofensywie-na-mosul/zjhye2x>.

https://pl.wikipedia.org/wiki/Arabska_wiosna.

<http://www.rp.pl/Panstwo-Islamskie/151209850-Cameron-Nie-mowic-Panstwo-Islamskie.html>.

<http://edition.cnn.com/2015/03/09/world/iraq-isis-heritage/index.html>.

<https://archnet.org/sites/4356>.

<https://www.heritagedaily.com/2016/02/cyber-archaeology-big-data-and-the-race-to-save-threatened-cultural-heritage-sites/109786>.

<https://www.polskieradio.pl/9/313/Artykul/1712753,Rohingya-w-Birmie-Przesladowania-czy-ludobojstwo>.

<https://www.expressen.se/nyheter/hidden-camera-shows-how-is-destroyed-the-palmyra-world-heritage/>.

<http://natemat.pl/217445,zbrodnie-do-ktorych-dochodzi-w-tym-kraju-to-nowa-rwanda-tym-razem-jest-inaczej-mordowani-sa-muzulmanie>.

<http://www.sciencealert.com/two-iconic-ancient-cities-have-reportedly-been-destroyed-by-isis-in-iraq>.

Streszczenie: Ogromne zniszczenia w substancji zabytkowej na terenie Syrii i Iraku spowodowane przez działalność ISIS można tłumaczyć nie tylko fanatycznym ikonoklazmem o podłożu religijnym. Ideolodzy ruchów dżihadu na obszarze tzw. Państwa Islamskiego dążą do wprowadzenia jednej, zunifikowanej wersji islamu. W ich świecie nie ma miejsca na demokrację, laicyzm, nacjonalizm (nawet na patriotyzm) i inne „potworności” Zachodu. Przy nakładzie ogromnych środków niszczone zabytki będące elementami lokalnych tradycji. Wobec tragedii ludzi rozważania o stratach w dziedzinie szeroko pojmowanej kultury mogą

być tylko uzupełnieniem opisu niewyobrażalnych tragedii, które spowodowały wojny na Bliskim Wschodzie. Można jednak na tę kwestię spojrzeć taki sposób, w którym nie oddzielamy ludzi od ich dziedzictwa. Człowiek jest bowiem integralną częścią swojej kultury. "This isn't a choice between people or stone," said Deborah Lehr, chair of Antiquities Coalition. "Culture is part of who these people are, and this, ironically, is the cradle of civilization". W związku z zaistniałą sytuacją ogromnego znaczenia nabiera inwentaryzacja oraz digitalizacja zabytków i architektury. Zabiegi te winno też prowadzić się z użyciem najnowszych metod teledetekcji satelitarnej.

Słowa kluczowe: Państwo Islamskie, niszczenie zabytków, ochrona zagrożonego dziedzictwa kulturowego, Irak, Syria, Mosul, Palmira

CONTEMPORARY ISLAMIC ICONOCLASM – A THREAT TO WORLD CULTURAL HERITAGE

Summary: The vast destruction of the heritage sites in Syria and Iraq caused by the activities of ISIS may not only be attributed to fanatical iconoclasm with a religious background. The ideologists of the jihad movements in the so-called Islamic State intend to introduce one, unified version of Islam. In their world, there is no place for democracy, secularity, nationalism (even for patriotism) and other "abominations" of the West. Monuments which constituted elements of local traditions were destroyed with the application of huge resources. In the face of the tragedy of people, considerations in the field of broadly conceived culture may only supplement a description of unspeakable tragedies which were caused by the wars in the Near East. However, we may examine this question in such a way as not to separate the people from their heritage, for a human being is an integral part of his or her culture. "This isn't a choice between people or stone," said Deborah Lehr, chair of Antiquities Coalition. "Culture is part of who these people are, and this, ironically, is the cradle of civilization.". Due to the situation which occurred, the stock-taking and digitalisation of artefacts and architectural monuments assumes huge significance. These proceedings should be also conducted with the use of the most recent methods of satellite teledetection.

Keywords: Islamic State, destruction of artefacts and monuments, preservation of endangered cultural heritage. Iraq, Syria, Mosul, Palmyra